

« zurück blättern vor »

ABRYS subst. m. (f.), ab 1570; auch *abrysa, abryss, obrys*. **1)** ‘Skizze, Umriss, Entwurf, Plan’ – ‘szkic, rysunek konturowy, projekt, plan’: 1570 Rewski 58 *[[ma wykonać] abrys bramy, jaką przed dwudziestu laty wykonał mistrz Gabriel w kamienicy [...]] na ul. Kanoniczej.* o 1648 Rewski 14 *[[wykonał] strukturę kamienną do sadzawki św. Stanisława na Skalce według abrysu sobie danego.* o ca.1659 NarArch 146, SP17 *partaczowi choćbyś niewiem iako ukazował formy y abrysy dawał [...] on podrwi y raczej zepsuie anisz zrobi.* o 1683–1686 SolGeom 43, SP17 *instrument abryfowy bardzo sposobny do czynięnia plánty ábo abryfu miast, zamkow.* o (1699) 1970 Rożek 115 *[[ma wystawić] pilasztry, bazy, kapitelle i w środku ołtarza ramy dać białym nasadzone marmurem, według podanego abrysu od p. Fontaniego.* o (1714) 1964 Sieniawska 21 *kamieniarz majster [...]] rozmierzywszy z ImP Karolem plantę, także i abrys wziął.* o (1723) 1964 Sieniawska 43 *tylko abrys mamy planty na fundamenta [...]], a nie mamy abrysu, jak facyata będzie.* o 1743 BystrzInf A4v, SP17 *raczej zążyć architekta, áby do myśli fundatora dał abrys całej struktury.* o †1744 Nies., Sw Jasieniecki *Wojna (herb) głoskę H a[[lbo]] obrysy bramy o trzech wieżach przypomina.* o (1776) 1974 Chrościcki 286 *[[Białystok]] Model z mauzoleum [...] kazałem mu z obrysu zrobić [...] Maister go był tak uczył znać Abrys i miarę onego.* o (1791) 1803–1805 Niemc.Bajki 235, DOR *Gdy przyjąć miało do roboty, gdy mur nowy mieli stawić, i dawne naprawić rysy, skłócili się o abrysy.* o 1818 UdDum 52-4, SJAM *Krytycy [...] wykryślili abrysy, podług których stawione gmachy są najpiękniejsze.* o [LBel.] (1869) 1957–1967 Żmichow.Listy III 293 *dał mi nawet dokładny abrys na obstalowanie kulek i precików, za pomocą których można obrót ciał niebieskich oczom dziecka uprzytomnić.* o [arch.] 1947 Biul.Hist.Szt.1-2 s.147, DOR *Snycerz królewski wykonał ołtarze podług abrysów architekta i inżyniera królewskiego Tylmana z Gameren dla kościoła w Klimontowie.* – TR, L, SWIL, SW, DOR (szt. techn.). **2)** ‘Entwurf, Plan’ – ‘projekt, plan’: 1641 OpalKListy 175, SP17 *abrys Pansophiae także masz WM Pan.* o [LBel.] (1871) 1957–1967 Żmichow.Listy III 407-408 *chciałam pompatycznie rzucić ci w odpowiedzi kilka szumnych frazesów, kilka abrysów niewyraźnych, a to wszystko, by cię tym bardziej do przybycia zachęcić lecz wolę szczerze ci się przyznać do mojej niekompetencji.* – nur Sw (m.u. przen.). **3)** ‘Bild, Gemälde; Kopie, Vorstellung’ – ‘wizerunek, szkic, zarys, obraz, rzeźba, kopia, wyobrażenie’: 1646 WojszOr 321, SP17 *gdym rzekł nie widze [sc. zmarłego], wielką ná tym świecie Litewskim niešťáteczności widzę ábryfę.* o 1650 PruszczKlejn 62, SP17 *O tym obráźie ten tylko niech zmiłczy, który przynamniemy abryfu, to ieft odmalowania nie widział.* o (1674) 1859 Kochowski Fraszki 106 *Aże ten*

Abrys [rzeźbiona przez św. Łukasza statua NMP] poftawion w Kościele /
Znaczy, iako się przed Ołtarzem ściele / Trzechletna Panny niewinney
profototá. o (1691) 1907 Pot.Ogr.Fr.2 221 *Venus z triumphem, pełne zaś
ochydy Pallas i Juno powracając z Idy, Dopiero się znać rozstawszy
z Parysem, Potkały mnie z twym, o panno, abrysem.* o (1723) 1974
Chrościcki 91 *M. Follant, Abrys Zacności Białogłowskiej Przy Solennych
Exequiach [...] Marianny z Czarlińskich Potulickiej [...] 2 v 1723 [...] w
Gdańsku, w Drukarni Jana Daniela Stolla Wdowy.* o 1743 BystrzInf C3v,
SP17 *zapatrujący się na lubieżne abryfy podobnego przekłętwa [...] niech
się obawiaią.* o (1779) 1966 Ancuta 312 *Kiedy malarze z niej abrysy brali,
Nagim swe ciało widzieć dała całe.* o [LBel.] 1775–1806 Teat.43 303, L *To
widzę mądrych przeznaczenie, w głowie mieć szczęścia abryss, a puste
kieszenie.* – L, Sw (m.u. przen.), DOR. ◇ **Var:** *abrys* subst. m., 1641
OpalKListy 175, SP17 – TR, L, SWIL, Sw, DOR; *abrysa* subst. f., [hapax]
1646 WojszOr 321, SP17; *abryss* subst. m., [hapax] 1775–1806 Teat.43 303
Drozd., L – nur L; *obrys* subst. m., †1744 Nies., Sw – nur Sw. ◇ **Etym:**
nhd. *Abriß* subst. m., ‘erster roher Entwurf, Riß, Bild, Zeichnung’, GRI. ◇
Konk: *narys* subst. m., bel. seit 1857, DOR, zuerst geb. SPF (1858) 1863,
nur für Inh. 1; *odmalowanie* subst. n., bel. seit 1650, SP17, zuerst geb. TR,
nur für Inh. 3; *odrys* subst. m., bel. seit 1861, Sw, zuerst geb. Sw, nur für
Inh. 1; *plan* subst. m., bel. seit (†1835) 1873, DOR, zuerst geb. TR, nur für
Inh. 1; *planta* subst. f., bel. seit 1782, L, zuerst geb. TR, nur für Inh. 1;
szkic subst. m., bel. seit (ca.1846) 1950, DOR, zuerst geb. SWIL, nur für
Inh. 1, 2. †*rysunek*. ◇ **Der:** *abrysować* v. imp./pf., ‘projektieren’, bel. seit
1690, zuerst geb. DOR, nur für Inh. 1. ♠ Ursprünglich ein Terminus des
Bauwesens, dann der Malerei, etwa gleichzeitig auf literarische und
wissenschaftliche Skizzen übertragen. Inhalt 3 ist offensichtlich mit *model*
und *planta* nicht identisch. Die Variante *obrys* ist wohl unter dem Einfluß
von *obrysować* ‘umreißen’ (bereits SPXVI) entstanden; die spätere (und
heutige) Bedeutung bezieht sich auf *obrysować*. In der Schriftsprache tritt
das Wort seit dem ersten Beleg (s.o.) auf. Im 19.Jh. deutet sich der Ersatz
von *abrys* durch *plan*, *rysunek* (TROJAŃSKI 1844, der *abrys* bereits als
veraltet bzw. schlecht gebildet qualifiziert, sowie *narys* bei SPF (1858) 1863)
an. LINDE verweist bereits auf *rysunek* und *odrysować* (s.v. *abryss*). Die
Schreibweise *abryss* stammt aus dem Deutschen.